

ARKEOLOGISK UTREDNING

Österdal

Ljungby socken
Ljungby kommun
Småland

Johan Åstrand

Smålands museum
rapport 2007:99

© 2007 SMÅLANDS MUSEUM
VÄXJÖ 2007
ISSN1403-2902
PRODUKTION OCH DISTRIBUTION:
Smålands museum, Box 102, 351 04 Växjö
ALLMÄNT KARTMATERIAL: Medgivande 507-98-29
TRYCKT HOS: Arkitektkopia Växjö

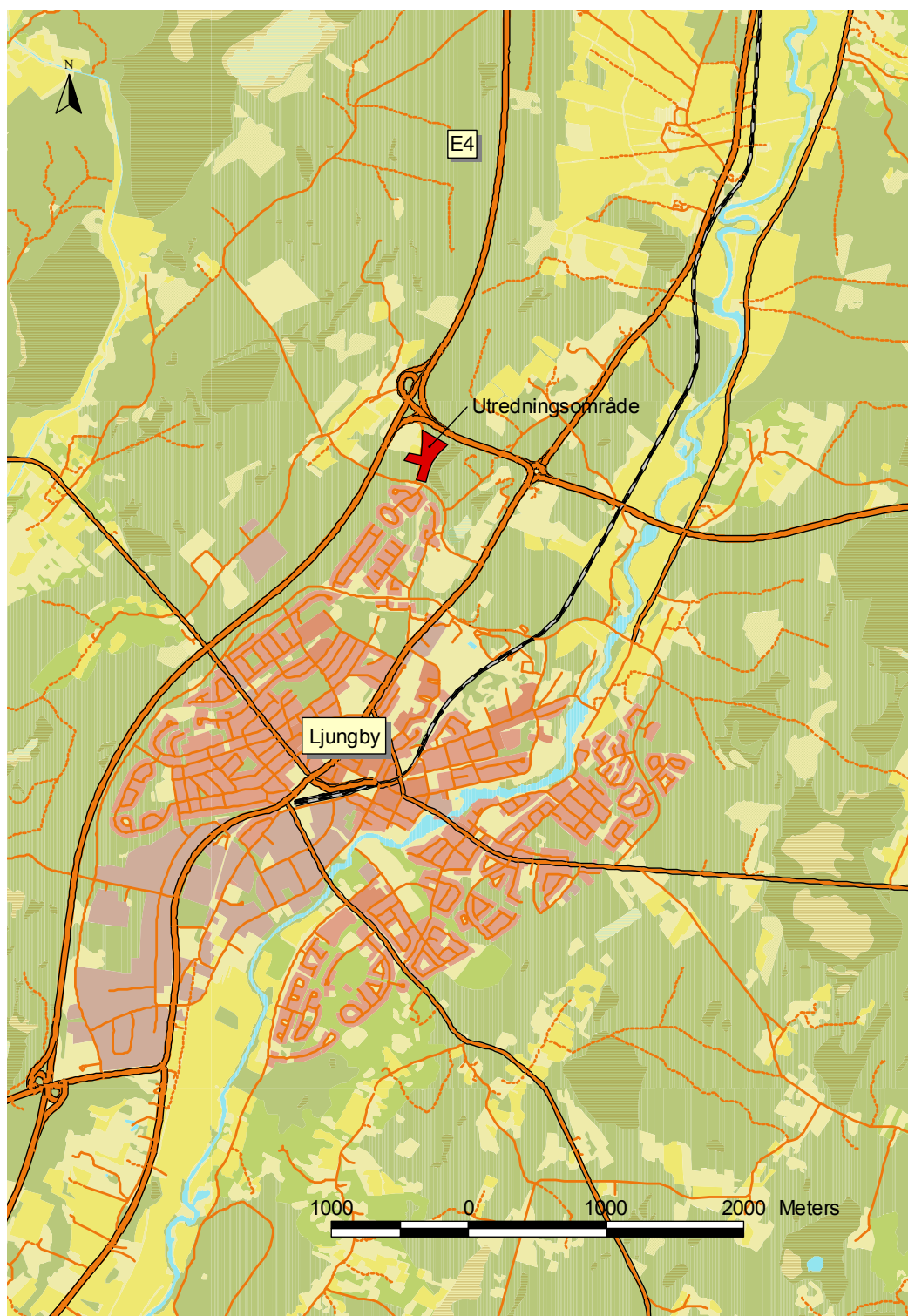

Fig. 1: Omgivningen runt Ljungby med utredningsområdet markerat. Fastighetskartan som bakgrund.

Sammanfattning

I området intill Österdal, nordväst om Ljungby, har Smålands museum på uppdrag av Ljungby kommun utfört en arkeologisk utredning. Omedelbart väster om utredningsområdet ligger Ekagravfältet, upptaget som RAÄ 22 i registret över fornlämningar i Ljungby socken, samt även ett område med fossil åkermark, RAÄ 120. Syftet med utredningen var att ta reda på om det fanns fornlämningar dolda under mark inom det drygt 40 000 m² stora utredningsområdet. Utredningen utfördes med söksschaktsgrävning som särskilt inriktades på att utreda förekomsten av överodlade gravar och eventuella boplatsanläggningar.

Sammanlagt togs 8 stycken schakt upp inom området med en sammanlagd längd av drygt 600 löpmetrar. Varken fornlämningar, eller några indikationer på sådana, påträffades. Några ytterligare antikvariska åtgärder bör därför inte vara aktuella inom området. Vid en eventuell utbyggnad är det dock viktigt att man i planeringen tar hänsyn till det värdefulla Eka-gravfältet så att detta inte mister sin typiska karaktär. Gravfältet kan ses som en resurs som vid en varsam utbyggnad kan berika närområdet och ge karaktär åt en ny bebyggelse.

Fig. 2: Ekagravfältet är ett av Ljungbytraktens många välbevarade höggravfält och ligger omedelbart öster om utredningsområdet.

Inledning

Inför en planerad utbyggnad av bostadsområden i Ljungby har Smålands utfört en arkeologisk utredning inom ett område vid Österdal, nordväst om Ljungby samhälle. Utredningen har beställts och bekostats av Ljungby kommun. Några tidigare kända fornlämningar finns inte inom utredningsområdet men strax intill ligger ett större gravfält, RAÄ 22 i Ljungby socken, samt ett område med fossil åkermark, RAÄ 120. Syftet med utredningen var att ta reda på om det finns under mark dolda fornlämningar inom utredningsområdet i form av överplöjda gravar eller boplatzlämningar. Utredningen har utförts av antikvarie Johan Åstrand under perioden 2007-08-23 till 2007-08-24. Inmätningar utfördes av kommunens mättekniker.

Ljungbyområdets kulturhistoriska utveckling

Utredningsområdet vid Österdal ligger i ett kulturlandskap som är typiskt för bygden runt Lagans dalgång. Denna trakt är en av de mest fornminnesrika i landet. Runt Ljungby minner gravlämningar i landskapet, alltifrån den yngre stenålderns hållkistor, bronsålderns gravrösen och storhögar samt den yngre järnålderns monumentala högggravfält, om att människor under mycket lång tid bebott denna del av Småland. Vid sidan om gravar finns här även spår efter förhistoriska boplatser även om dessa inte är lika tydliga ovan mark. Forna tiders åkermark, så kallad fossil åkermark eller fornlåkrar, är talrikt förekommande på höjderna längs ådalen. Områden med fossil åkermark, främst i form av röjningsrösen, är karaktärsfornlämningen i Kronobergs län. Vid Österdal finns ett sådant område med röjningsrösen (RAÄ 120 i Ljungby socken) strax väster om utredningsområdet. Idag vet vi att stenröjning av odlingsmark i Ljungbytrakten startar senast under yngre bronsålder men att den förefaller vara särdeles markant under äldre järnålder (Granath 2004, Lagerås 2000).

Generellt sett ligger stenålderns, bronsålderns och den äldre järnålderns gravar förhållandevis spritt på höjddpartierna längs med Lagan. Denna fördelning kan indikera ett spritt bebyggelsemönster med ensamgårdar som ”flyttat” runt i landskapet. På höjderna längs ådalen återfinns också den fossila åkermarken. Närmare ådalen och på plåtår i anslutning till ån ligger den yngre järnålderns gravfält, men också boplatser från denna och tidigare perioder. De monumentala högggravfälten längs med Lagan, från Hamneda i söder till Värnamo i norr med Kånna högar som det största med närmare 300 gravar, är kanske den mest karaktäristiska fornlämningen för just Ljungby-trakten. Det aktuella utredningsområdet vid Österdal ligger omedelbart öster om ett stort gravfält, Ekagravfältet eller RAÄ 22, Att människor från mitten av järnåldern och framåt börjar begrava sina döda i gravfält, föregångare till våra kyrkogårdar, kan ses som ett utslag av ett förändrat bebyggelsemönster. Möjligen sker en begynnande bybildning under denna tid.

Den sena järnåldern, eller vikingatiden, och framför allt den tidiga medeltiden är en period då många av de strukturer som fortfarande kännetecknar dagens samhälle kommer till. I och med kristnandet börjar kyrkor att byggas. Efter en inledande fas med träkyrkor börjar dessa i vissa fall ersättas med stenkyrkor under andra halvan av 1100-talet. Under medeltid fastläggs även bebyggelsens strukturer i så motto att de historiskt kända byarnas läge fixeras samtidigt som härads-, socken- och andra gränser fastläggs. Det är under den tidiga medeltiden som kyrkbyn Ljungby växer fram på Lagans västra strand. Ljungby kom så sakteliga att bli Sunnerbos centralort med plats för gästgiveri, skjutstation, häradsting, marknadsplats och sedermera järnvägsknut och ångbåtstrafik på Lagan. År 1828 blev Ljungby så köping för att 1935 erhålla stadsrättigheter.

Under årtusendenas lopp har Lagan varit av avgörande betydelse för människors liv i Sunnerbo. Ån har fungerat som kommunikationsled och längs med ån kan skilda tiders vägleder, föregångare till dagens E4, återfinnas i landskapet. Lagadalen har alltid varit den stora landburna kommunikationsleden mellan Sverige och länderna söderut. Förutom sin kommunikativa betydelse har ån även givit kraft till kvarnar och andra industrier, varför Lagan även är ursprunget till Ljungby som industristad.

Utredningsområdet

Utredningsområdet har en storlek av ca 42 000 m² och är beläget nordväst om Ljungby samhälle. Området ligger väster om Lagan på ett avstånd från ån av drygt 1,5 kilometer. Större delen av utredningsområdet utgörs av åkermark som vid tiden för fältarbetet bestod av vall. Endast ett mindre parti av utredningsområdets östra del utgörs av skog, mestadels sank lövskog. Väster om utredningsområdet går en höjdsträckning i nordsydlig riktning och på denna höjdrygg ligger Ekagravfältet, RAÄ 22.

Utredningsområdets sydvästra del går upp mot foten av denna höjdsträckning men utredningsområdet kan sägas ligga på en lägre, åtskild nivå från gravfältet. I övrigt är området flackt men sluttar svagt åt öster där en mindre våtmark tar vid. Utredningsområdet ligger på en höjd mellan 150 och 155 meter över havet. Omedelbart öster om Ekagravfältet går E4:an och i nordväst ligger en trafikplats med avtag mot väg 25 som passerar strax norr om området.

I anslutning till utredningsområdet ligger de tidigare torpen Österdal och Dala som etablerades någon gång under perioden 1850-1950. Dessförinnan var området utmärkt till enheterna Näs och Eka. En mindre väg, Österdalsvägen, leder in i området från söder.

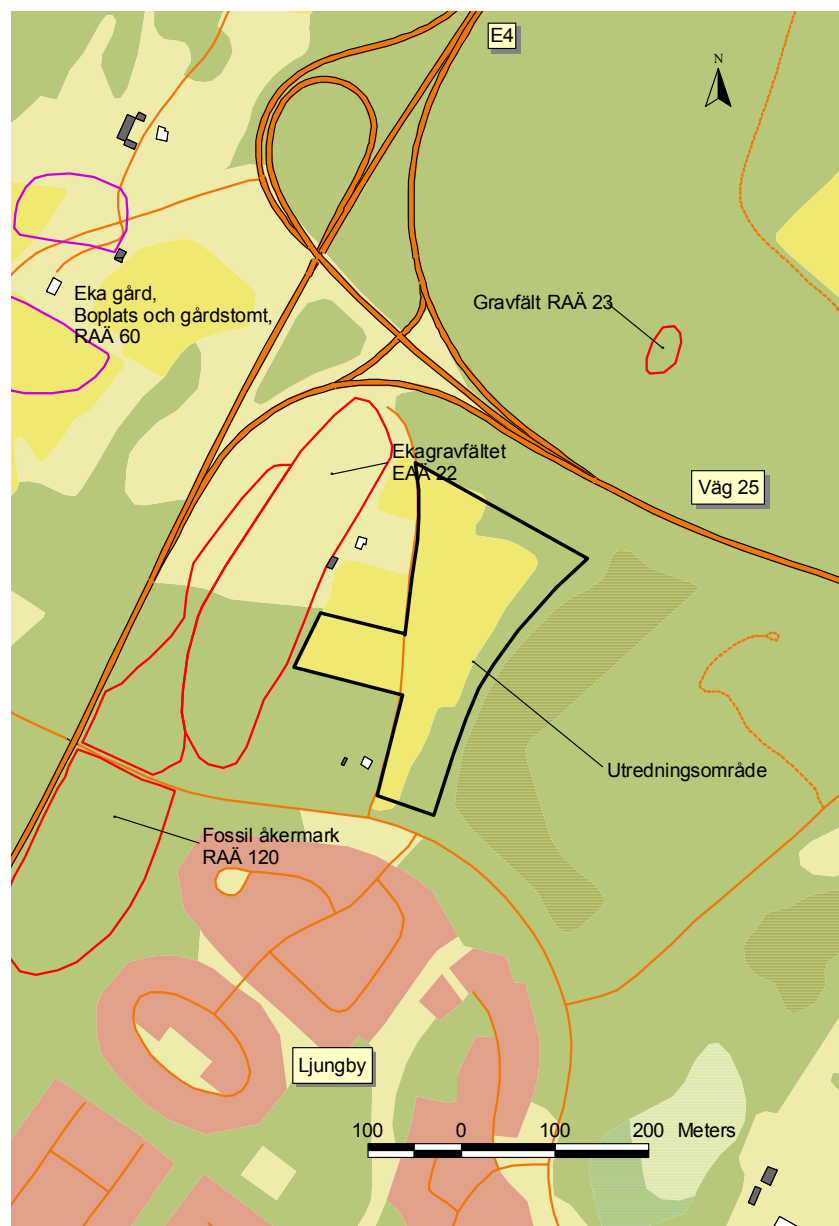

Fig. 3: Utredningsområdet med omgivande fornlämningar. Fastighetskartan som bakgrund.

Fornlämningssmiljön domineras av det tidigare nämnda Eka-gravfältet som innehåller ca 85 gravar. Gravarna består huvudsakligen av högar, vilket gör att gravfältet huvudsakligen bör dateras till yngre järnålder. Även enstaka gravformer som kan vara äldre förekommer dock. Sydväst om gravfältet finns ett område med fossil åkermark (RAÄ 120) med ett hundratal röjningsrösen. Ett liknande område med fossil åkermark väster om E4:an har undersökts och visade sig ha brukats under yngre bronsålder och äldre järnålder (Granath 2004). Eka gård ligger ca 500 meter nordväst om utredningsområdet och här har tidigare påträffats boplatsslämningar samt lämningar efter en äldre gårdstomt (Skoglund 1994) Även norr om väg 25 finns ett mindre järnåldergravfält, RAÄ 23.

Fig. 4: Boningshuset vid Österdal. Foto från öster.

Metod

För att ta reda på om det fanns dolda fornlämningar under mark togs 1,2 meter breda sökschakt upp med hjälp av en bandgående grävmaskin. Samtliga schakt togs upp i åkermark där matjordslagret avlägsnades så att eventuella bevarade anläggningar skulle kunna framträda. Sammanlagt togs 600 löpmeter upp. Inom vissa områden breddades schakten så att något större sammanhängande ytor avtäcktes. Detta gjordes dels i utredningsområdets sydvästra del, där marken var stenig och där det var viktigt att utreda om det fanns rester av eventuella överplöjda stensättningar, dels i den östra delen där en ensam anläggning påträffades och där det gällde att klargöra om denna anläggning ingick i ett boplatssammanhang eller inte. Schakten rensades med skyffel under grävningens gång. Vissa ytor handrensades även med skårslev i efterhand. Sökschakten förlades främst till sådana låga höjdparter som skulle kunna vara lämpliga boplatsslägen, samt till den högre belägna ytan inom utredningsområdets sydvästra del. I områdets östra del handgrävdes även den nedre delen av matjordslagret inom en 1 x 1 meter stor yta för att undersöka förekomsten av eventuella fynd. Efter utredningsgrävningen mättes samtliga schakt in av mättekniker från Ljungby kommun.

Före utredningen gjordes även en genomgång av det äldre kartmaterialet över området.

Fig. 5: Söschakt 1 och 2 i utredningsområdets sydvästra del, närmast gravfältet. Foto från öster.

Resultat av söschaktsgrävningen

I den sydvästra delen av utredningsområdet, väster om grusvägen, togs två schakt upp, schakt 1 och 2, som sträckte sig från den övre delen av sluttningen till den nedre. Trots sluttningen kunde man konstatera att någon ackumulation av matjord inte skett. Plogdjupet var mellan 0,20 och 0,30 meter djupt. I båda schakten, särskilt i deras övre del, fanns rikligt med markbunden sten i storleken 0,3 till 0,6 meter i diameter samt även mindre stenar som var löst liggande i botten av ploglagret. För att ta reda på om det kunde finnas lämningar efter överplöjda gravar breddades delar av schakten och partier med tätare förekomst av sten handrensades med skärslev. Några konstruktioner kunde dock inte påträffas. Det fanns inte heller något inslag av kol, bränd lera eller annat som kunde indikera lämningar i form av gravar eller boplatzanläggningar. Förekomsten av gravar i detta område kunde därför uteslutas.

Huvuddelen av schakten togs i åkermarken öster om grusvägen. Söschakten förlades här till de svagt markerade höjdparter som fanns i området. Parallellt med vägen togs två längre schakt upp, schakt 3 och 8. I båda dessa schakt fanns ett stort inslag av markfasta stenar samt många spår efter stenröjning i form av matjordsfyllda gropar, ofta med sotig fyllning. I det södra av dessa schakt, schakt 3, upphörde dock inslaget av sten i schaktets södra och mer låglänta del. Två schakt, schakt 4 och 5, togs upp i östvästlig riktning. Marken var här mindre stembunden och underlaget växlade mellan grusig och siltig morän. I den östra delen av schakt 5 påträffades en mindre nedgrävning med en diameter i ytan av 0,3 meter och ett djup av 0,17 meter. Fyllningen bestod av ljusbrun, svagt humös sand med kolstänk. I anslutning till denna anläggning utökades den schaktade ytan för att eventuella ytterligare anläggningar skulle kunna påträffas. I ett intilliggande parti gjordes även en grund avbaning där 0,1 meter lämnades kvar i botten av ploglagret. Här handgrävdes en 1 x 1 meter stor ruta i syfte att hitta eventuellt fyndmaterial. Några fynd eller andra indikationer på boplatzlämningar påträffades dock inte.

Längst i nordost fanns ett mindre höjparti närmast övergången till våtmarken. Här togs två schakt, schakt 6 och 7, upp i nordsydlig riktning. Marken under ploglagret bestod även här av siltig till grusig morän med ett fåtal större stenar.

Sammanfattningsvis kan sägas att man vid sökschaktsgrävningen inte påträffade några dolda fornlämningar vare sig i form av överodlade gravar eller boplatslämningar. Inte heller noterades mer vaga spår eller indikationer som till exempel fynd i matjordslagren. Störst vikt i efterarbetet lades vid handrensning av de stenigare partierna i utredningsområdets sydvästra del, schakt 1 och 2, där området går närmast gravfältet. Även om utredningsområdet här går nästan fram till begränsningen av gravfältet kunde man konstatera att åkermarken, och även utredningsområdet, tar sin början på en betydligt lägre nivå än de närmast belägna gravhögarna. Den nedgrävning som påträffades i områdets östra del, förblev ensam trots omfattande schaktning i omgivningen. Den enskilda lämningen har ett oklart sammanhang och är inte att betrakta som en fornlämning.

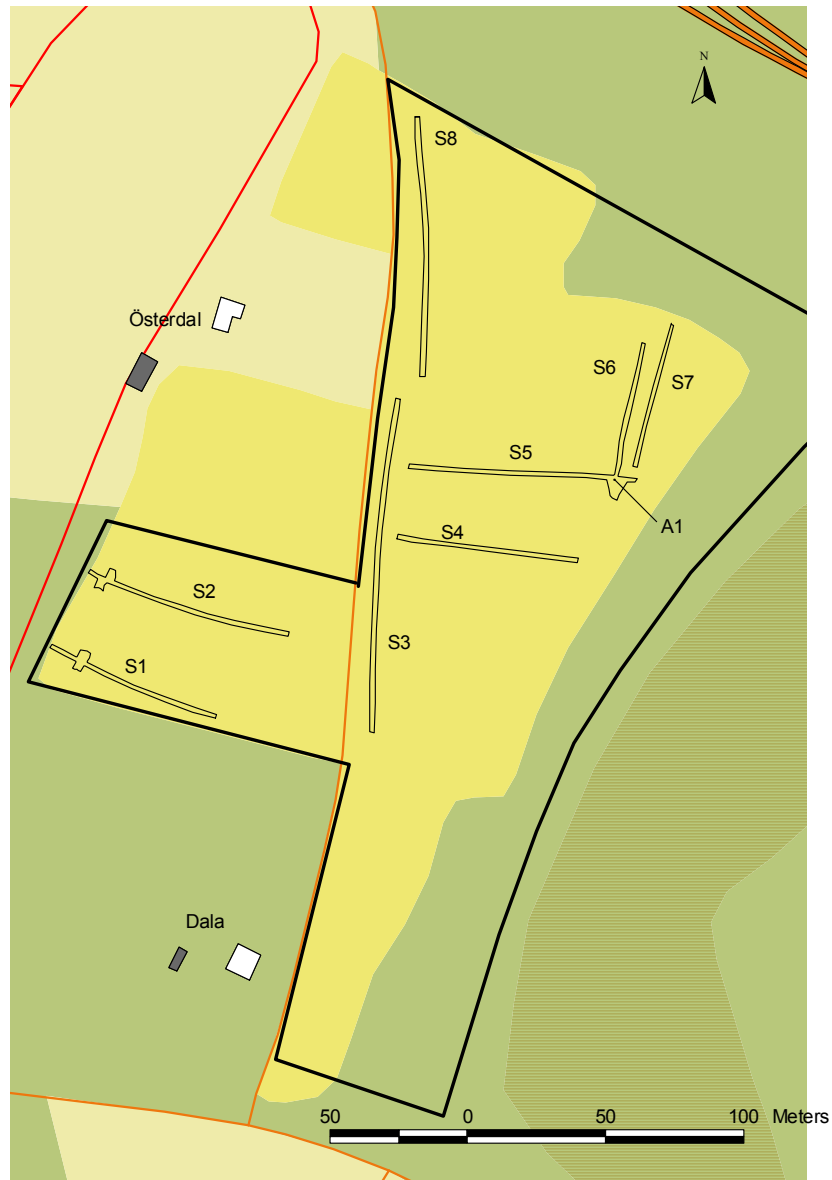

Fig. 6: Översikt över utredningens sökschakt. Fastighetskartan som bakgrund.

Förslag till åtgärder

Vid utredningen kunde konstateras att det inte fanns några bevarade fornlämningar inom det aktuella området och det bör därför inte finnas behov av ytterligare antikvariska åtgärder.

Det är dock viktigt att beakta att det intilliggande Ekagravfältet är ett välbevarat högggravfält, typiskt för Ljungbytrakten, med högt upplevelsevärde. Med sitt läge på en höjd, väl synligt invid E4, påminner gravfältet ännu idag förbipasserande om områdets förflutna. Om en utbyggnad av bostäder kommer att göras i området är det viktigt att bebyggelsen inte kommer för tätt inpå gravfältet, utan att detta kan fortsätta att upplevas utan att dess karaktär förvanskas. Det är även väsentligt att utformningen av bebyggelsen tar stor hänsyn till gravfältet så att dess dominerande karaktär på en höjdrygg i landskapet inte försvinner. En möjlighet är att området närmast gravfältet sparas som ”grönområde” så att tillgängligheten inte minskas. Vid en varsam utbyggnad kan det intilliggande gravfältet berika närmiljön och ge karaktär åt området.

Fig. 7: Utsikt från Eka-gravfältet ned mot utredningsområdet. Foto från väster.

Fig.8: Utredningsområdets östra del. Foto från norr.

Fig. 9: Utvidgad del av schakt 2 där det fanns ett stort inslag av markfasta stenar. Gravfältet I bakgrunden, foto från väster.

Tekniska och administrativa uppgifter

Uppdragsgivare:	Ljungby kommun
Smålands museums diarienummer:	110-2007-00300
Landskap:	Småland
Län:	Kronoberg
Kommun:	Ljungby
Socken:	Ljungby
Fastighet:	Del av Eka 3:6, Näs 13:31
Inmätning:	Utförd av mättekniker från Ljungby kommun
Undersökningstyp:	Arkeologisk utredning
Ansvarig institution:	Smålands museum
Fältarbetsperiod:	2007-08-23 till 2007-08-24
Utredningsområdets yta:	42 000 m ²
Fältarbetets omfattning:	1,5 fältdagar

Referenser

Granath, Y. 2004. Ljungby NV industriområde, RAÄ 119. Ljungby socken och kommun. Smålands museum rapport 2004:1.

Lagerås, P. 2000. Järnålderns odlingssystem och landskapets långsiktiga förändring. Hamnedas röjningsröseområden i ett paleoekologiskt system. I: Lagerås, P. (red.) *Arkeologi och paleoekologi i sydvästra Småland. Tio artiklar från Hamnedaprojektet*. Riksantikvarieämbetet Avdelningen för arkeologiska undersökningar Skrifter No 34. Lund.

Skoglund, P. 1994. Arkeologisk förundersökning Eka by, Ljungby socken, Ljungby kommun. *Smålands museum*.

Schakttabell

Schakt	Längd (m)	Bredd (m)	Ammärkning
1		1,2-5	Markfasta större stenar, samt rikligt med löst stenmaterial i undre ploglagret. Schaktutvidning för att bedöma förekomst av överplöjda gravar. Ploglagrets djup 0,25 m. Många stenlyft. Alven sandig morän med sten
2		1,2-5	Markfasta större stenar, samt rikligt med löst stenmaterial i undre ploglagret. Schaktutvidning för att bedöma förekomst av överplöjda gravar. Ploglagrets djup 0,30 m. Många stenlyft. Alven sandig morän med sten
3		1,2	I norra delen sandig morän med stort inslag av markfast sten. I södra delen upphör stenen och marken bestod av siltig eller grusig morän. Ploglagrets djup 0,30 meter. Många stenlyft i norra delen samt flera matjordsfyllda nedgrävningar med rikligt inslag av kol.
4		1,2	Grusig till siltig morän, fåtal större stenar. Ploglagrets djup 0,30 m.
5		1,2-6	Grusig till siltig morän, fåtal större stenar. Ploglagrets djup 0,25 till 0,30 m. I schaktets östra del påträffades en mindre nedgrävning, A1, med ljus, svagt humös fyllning med kolstänk. Trots schaktutvidning kunde ytterligare anläggningar inte påträffas.
6		1,2	Grusig till siltig morän. Ploglagrets djup 0,25-0,3 m.
7		1,2	Grusig till siltig morän. Ploglagrets djup 0,25-0,3 m.
8		1,2	Siltig, stundtals grusig morän, med stort inslag av markfasta stenar. Flera stora stenlyft med sotig matjordsfyllning